

چاپ باتیک به مثابه محدودۀ رنگ گذاری

۱. سید محمد مهرنیا

چکیده

اصطلاح چاپ شبیهاتی را در درک درست آن به وجود آورده که اغلب مردم دریافتی جز تکرار و تکثیر از این واژه ندارند؛ در صورتی که هرگونه مقولۀ چاپ به معنی مقاوم و محدود کردن بین مرکب چاپ و مادۀ مقاوم است. تکنیک چاپ بایتک نیز از زیرمجموعه چاپ دستی بوده و به لحاظ ساختاری مشابه چاپ های مقاومی همچون چاپ سنگی و چاپ فلز است. تبیین مفهوم محدودسازی به جای واژه نادرست تکرار برای تکنیک چاپ باتیک هدف این تحقیق است. چگونگی رویۀ مقاوم سازی و محدود کردن در تکنیک چاپ باتیک پرسش اساسی این نوشتار است. نتیجۀ حاصل از این پژوهش مؤید آن است که: چاپ باتیک مانند همه شیوه های چاپ دستی واجد شرایطی است که آثار حاصل از این تکنیک در اثر مقاوم سازی و محدودیت بین رنگ و یا مرکب چاپ و مادۀ مقاوم یعنی پارافین ایجادشده و واژه چاپ در همه سطوح چاپی ارتباطی با مقولۀ تکرار و تکثیر ندارد.

کلمات کلیدی: چاپ، باتیک، رنگ گذاری، تکنیک

مقدمه

ریشه کلمه باتیک به کلمه «تیک» باز می‌گردد که در زبان اندونزیایی و جاوایی به معنای نقطه است؛ اما در ایران این روش را کلاقه ای (کلاغه‌ای) نیز نامیده‌اند که علت آن استفاده زیاد از رنگ سیاه در نقش‌های روی پارچه است که تصویر پر کلاغ سیاه را در ذهن تداعی می‌کند. روش کار بدین طریق است که موم داغ را با قلم مخصوص (تیان) بر روی پارچه می‌ریزند و با این شیوه طرح خود را روی پارچه ثبت می‌کنند. موم داغ مانع نفوذ رنگ روی پارچه می‌شود و لایه عایقی بر روی الیاف پارچه برجای می‌گذارد که پس از سرد شدن موم، بدون اینکه الیاف زیر موم رنگ‌پذیر شوند رنگ‌رزی پارچه امکان‌پذیر می‌شود. این شیوه روی یکپارچه بارها و بارها می‌تواند تکرار شود تا طرح‌ها و رنگ‌های بسیار متنوعی به وجود آورد. پس از آخرین شست و شوی پارچه، یکی از زیباترین دستاوردهای چاپ روی پارچه به دست می‌آید که برای استفاده در لباس، پرده، رومیزی و غیره جذاب است. پارچه ابریشم اولین پارچه و متداول‌ترین پارچه‌ای است که چاپ باتیک روی آن انجام می‌گیرد. در شیوه‌ای دیگر از این تکنیک قسمت‌هایی از پارچه را که قرار است رنگ‌آمیزی شود به اشکال خاصی گره زده یا می‌دوختند و سپس مبادرت به رنگ‌رزی می‌کردند، طبیعتاً چون رنگ نمی‌تواند در قسمت ای گره‌خورده یا دوخته‌شده نفوذ کند پس از پایان عملیات رنگ‌رزی و باز شدن گره‌ها و نقاط دوخته‌شده قسمت‌هایی که رنگ جذب نکرده بود حالتی نگاتیو در متن رنگی به خود می‌گیرد. قدمت این هنر بیش از ۲۰۰۰ سال بوده و اگرچه نمی‌توان تاریخ واقعی برای پیدایش چاپ باتیک مشخص نمود. علاوه بر آن باتیک‌های معاصر با روش‌های مختلف روی پارچه‌های کتان، ابریشمی، پشمی و ... قابلیت چاپ شدن را دارند و در این راه از انواع کلیشه‌ها و باسمه‌های چوبی یا فلزی استفاده می‌کنند. در هر حال باتیک به شکل تاریخی آن هنری رसा و پرمعنی است و هنرمندان برای رسیدن به مهارت‌ها و روش‌های نو، تلاش می‌کنند و گسترش دامنه تکنیک‌های سودمند آن به هنرمندان این امکان

را می‌دهد که در فرآیند انعطاف‌پذیر و بی‌نظیر آن کاوش‌های بیشتری را انجام دهند. باتیک از همان اصولی که در تمام روش‌های چاپ غیرمستقیم به کار می‌رود پیروی می‌کند و این روش‌ها مابین محدوده ای از سطح پارچه که از اثر رنگ به وجود می‌آید اعمال می‌شود.

پیدایی باتیک در ایران

مطابق اسناد و مدارک موجود، در حدود ۲۵۰۰ تا ۱۵۰۰ سال پیش از میلاد ابریشم از چین به ایران راه‌یافته و از آنجاکه جاده ابریشم، یعنی مهم‌ترین راه ارتباط بازرگانان با بازار مصرف از ولایت توان هونگ در چین به ولایت کان سو می‌آمد و از آنجاکه داخل ترکستان شرقی می‌شد و از طریق بیش‌بالیغ، آکمالیغ و استرار به سمرقند و بخارا می‌رسید و از آنجا به قزوین و زنجان و تبریز می‌رفت. ابریشم از مهم‌ترین کالاهایی بود که به‌صورت ترانزیت از ایران می‌گذشت و ایرانیان یکی از عمده‌ترین خریداران ابریشم خام و فروشنده آن با قیمت دلخواه خود به ممالک مغرب زمین بودند؛ به همین جهت ایرانیان مهر و موم‌ها انحصار تجارت ابریشم بیم‌چین و مغرب زمین را در دست داشتند و خود نیز دستگاه‌های بافندگی پارچه‌های ابریشمین ایجاد کرده بودند که به‌زودی در تمام خاورمیانه شهرت یافت.

شیوه‌های گوناگون چاپ روی پارچه (به شیوه دستی)

شیوه‌های دستی که ذیل هفت دسته به آن اشاره خواهد شد از شیوه‌های رایج جهت چاپ باهدف تعداد محدود و غیرتکراری است، برخلاف آنچه در شیوه‌های تولید در کارخانه یا کارگاه‌های تولیدی مشاهده می‌گردد. این شیوه از چاپ دستی بر روی پارچه با رویکرد تولید اثر هنری در دایره محدودی از ابداعات و فرایندهای خلاقیت صورت می‌پذیرد. لازم به ذکر است شیوه‌های مکانیزه و تولید انبوه متداول ابتدا به ساکن با استفاده از همین شیوه‌های چاپ دستی صورت پذیرفته تا ایده‌ها و گام‌های اولیه چاپ انبوه روی پارچه جهت جذب سلیقه‌های متنوع مخاطب فراهم گردد.

۱- چاپ مستقیم یا شیوه قلمکار

۲- چاپ برداشت

۳- چاپ با شابلون

۴- نقاشی باتیک روی ابریشم

۵- شیوه‌تار عنکبوتی

۶- روش گره زدن

۷- چاپ به‌وسیله کلیشه (استنسیل)

۱- چاپ مستقیم یا شیوه قلمکار

در این شیوه که با استفاده از قالب‌های چوبی انجام می‌شود، به شیوه استامپ کردن رنگ به‌صورت مستقیم توسط قالب‌های چوبی بر روی سطح پارچه گذاشته می‌شود. چاپ قلمکار که از متداول‌ترین شیوه‌های چاپ مستقیم به‌شمار می‌رود از همین تکنیک است. جنس رنگ‌های مورد استفاده در این شیوه از دسته رنگ‌های پوششی یا اپک بوده که به‌واسطه دارا بودن پیگمنت‌های درشت‌دانه این نوع چاپ به‌خوبی بر روی سطح پارچه انجام می‌شود.

در این طریقه ابتدا طرح را روی چوب می‌کشند و سپس قسمت‌های اضافی را با وسایل مخصوصی از روی چوب کنده و جدا می‌کنند تا نقش به‌صورت برجسته روی چوب به وجود آید. پس از این عمل، یک تکه نمد را بر روی یک قطعه چوب چسبانده و به‌وسیله قلم‌مو، خمیر رنگ را روی آن پخش می‌کنند تا بتوان از آن به‌عنوان استامپ استفاده کرد. برای چاپ کردن روی پارچه، ابتدا قالب روی نمد حاوی خمیر فشار داده می‌شود تا مناطق برجسته روی قالب به خمیر رنگ آغشته شود. سپس با فشار دادن این قالب به روی پارچه، طرح روی قالب به پارچه منتقل می‌شود.

اگر این عمل با نشانه‌گذاری و دقت چندین مرتبه تکرار شود، تمام پارچه با طرح موردنظر نقش دار می‌شود. چاپ قالب به‌عنوان یک هنر دستی امروزه در بسیاری از کشورها بخصوص در ایران رایج است و به‌وسیله‌ی آن طرح‌های بسیار زیبایی را روی پارچه به وجود می‌آورند. در تصاویر شماره ۱ و ۲ نمونه‌ای از چاپ به‌وسیله قالب‌های چوبی دیده می‌شود.

۲- چاپ برداشت

در این شیوه از چاپ که با برداشت رنگ پارچه تیره انجام‌شده و قسمت برداشت‌شده با رنگ دیگر جایگزین می‌شود. جهت برداشت از خمیر پیگمنتی استفاده می‌شود که در آن از یک رنگ برنده قوی (از خانواده آب‌ژاول) استفاده می‌شود تا سطح تیره‌رنگ روی پارچه را روشن نماید. در این روش به سه شیوه عمل رنگ‌بری از سطح پارچه استفاده می‌شود:

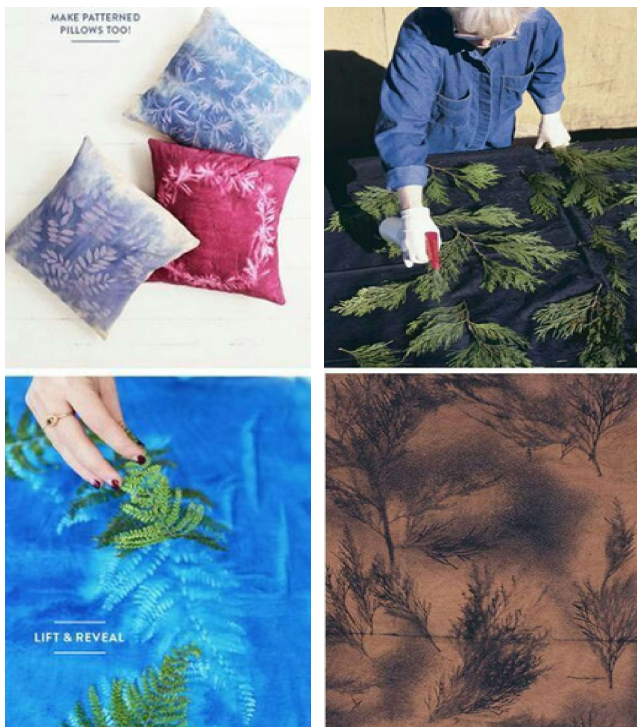

الف- با استفاده از شیوه دست آزاد، در این شیوه قلم‌مور را به محلول آغشته کرده و روی پارچه می‌کشیم و طرح موردنظر را روی پارچه پیاده نموده تا بعد از مدتی محلول موجب روشن شدن محل آغشته شده گردد، پس از روشن شدن محل طرح فضای آماده‌ای جهت رنگ‌گذاری دلخواه و موردنظر به وجود می‌آید. ب- با استفاده از مهرهای آماده چوبی و یا فلزی. در این شیوه مهرهای آماده را به محلول رنگ برنده آغشته کرده و روی پارچه تیره استامپ می‌کنیم، بدین طریق محل طرح مهرها بی‌رنگ‌شده و آماده رنگ‌پذیری

در زمینه ای از فضای تیره پارچه می‌گردد.

ج- با استفاده از کلیشه‌های چاپ سیلک. در این شیوه محلول رنگ برنده را از سطح کلیشه از قبل آماده‌شده عبور داده، بدین طریق پیگمنت رنگ برنده رنگ تیره محل طرح کمرنگ‌شده و آماده رنگ‌پذیری می‌گردد. در تصویر شماره ۳ نمونه‌هایی از شیوه‌های چاپ با استفاده از روش برداشت مشاهده می‌شود.

تصویر ۳ : منبع اینترنت

۳- چاپ شابلون

در این شیوه از شابلون ای چاپ سیلک استفاده کرده و طرح را روی پارچه انتقال می‌دهند. شیوه تهیه شابلون سیلک و نیز فرآیند عکاسی طرح موردنظر خود به مهارت لازم در این زمینه نیازمند بوده ولی شیوه انتقال طرح با استفاده از رنگ‌های پیگمنتی و ابزاری به نام اسکوئیچی بر روی پارچه از روش‌های انتقال طرح با استفاده از دست به

شمار می‌آید. در تصاویر شماره ۴ و ۵ شیوه انجام کار با استفاده از شابلون‌های چاپ سیلک مشاهده می‌شود.

۴- نقاشی باتیک روی ابریشم

این نوع نقاشی که به نقاشی دو طرفه نیز شهرت دارد به‌طور سنتی و اصیل خود بر روی ابریشم اجرا می‌شود و علاوه بر جنبه‌های تزئینی خود که در قالب تابلوهای تزئینی به کار می‌رود یکی از کاربردی‌ترین انواع نقاشی بر روی پارچه است که در لباس و پوشاک، تزیینات منازل و تزیینات کاربردی مانند پاروان و پرده کاربرد به کار می‌رود. در این شیوه رنگ به‌طور مستقیم توسط قلم‌مو و یا تیان بر روی پارچه گذاشته می‌شود بدین طریق که بعد از ایجاد طرح موردنظر بر روی پارچه، ماده مقاوم (پارافین داغ شده) توسط قلم‌مو و یا تیان بر روی طرح گذاشته‌شده تا در برابر رنگ مقاومت لازم را ایجاد نماید.

دوفصلنامه علمی - هنری تارگین سال اول

شماره یک / بهار و تابستان ۱۴۰۰

سپس با رنگ گذاری نقاشی موردنظر بر روی پارچه ایجاد می‌شود؛ بعد اتمام کار خطوطی که با پارافین ایجاد شده در اثر شستشو و یا در اثر حرارت اطو از پارچه خارج شده و این خطوط با توجه به رنگ زمینه پارچه خود را نمایان خواهند کرد. در باتیک اصول زیبایی ناسی بسته به ارزش‌های خطی و یا سطوحی است که توسط ماده مقاوم ایجاد شده است. همچنین در این شیوه از نقاشی روی پارچه باید توجه داشت که به لحاظ آنکه رنگ‌های مورد استفاده در این نوع چاپ خاصیت پوشانندگی ندارند و نیز با توجه به دوطرفه بودن نقاشی به لحاظ عدم برخورداری از زیرساخت برخلاف تکنیک رنگ‌روغن، بنابر این رنگ‌ها باید کنار هم‌نشینی داشته باشند تا نقاشی از هر دو طرف ارزش بصری یکسانی داشته باشد. در تصاویر شماره ۶ و ۷ نمونه‌هایی از چاپ به شیوه باتیک مشاهده می‌شود.

تصویر ۶: مرداب، ۶۰*۶۰ باتیک روی ساتن، نگارنده ۱۳۸۶،

تصویر ۷: مرداب، ۹۰*۴۵، باتیک روی ساتن، نگارنده ۱۳۸۸،

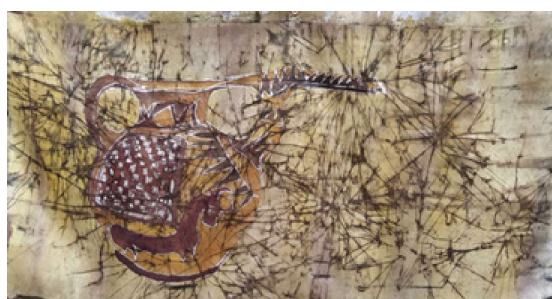
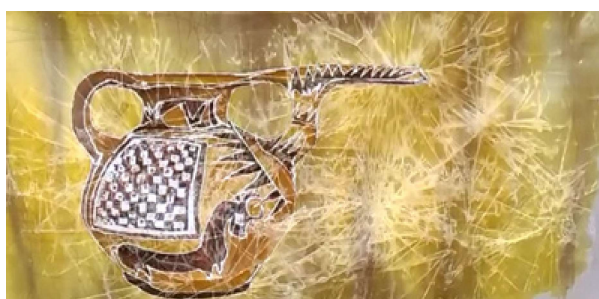

۵- شیوه‌تار عنکبوتی یا شکست

این نوع چاپ که قدمتی بسیار طولانی دارد با مقاوم کردن قسمت‌هایی از پارچه در مقابل رنگ، به وسیلهٔ موادی مانند صمغ‌ها و رزین‌ها و موم صورت می‌گیرد. یکی از ویژگی‌های بسیار مهم چاپ مقاوم که آن را از بسیاری از چاپ‌های امروزی متمایز می‌کند، ایجاد خطوط و نقاط ظریف و باریکی است که حدود و پیرامون طرح را معین می‌کند. برای ایجاد این خطوط، مواد مقاوم‌کننده‌ای مانند پارافین و سقز و موم را به نسبت‌های معین مخلوط کرده و پس از داغ کردن، پارچه را به آن آغشته می‌سازند. پس از اینکه پارچه در معرض هوا به تدریج سرد شد، لایه‌های تشکیل‌شده روی آن را با اعمال مکانیکی، مانند فشار با دست می‌شکنند. خط‌ها و نقاط بسیار ظریفی که با چشم مشکل دیده می‌شوند، بر روی لایه مواد مقاوم‌کننده به وجود می‌آیند. حال اگر پارچه را در حمام رنگ‌رزی قرار دهیم، مواد رنگ‌زا از شکستگی‌های روی لایه به داخل پارچه نفوذ کرده و حالتی شبیه به تار عنکبوت و سنگ مرمر بر روی آن به وجود می‌آورند. به دلیل همین شباهت به تار عنکبوت، به شیوه عنکبوتی نیز شهرت دارد. این شیوه عمدتاً جهت زیرساخت لازم برای نقاشی روی پارچه از آن استفاده می‌شود اما به صورت مستقل در ساخت روسری و شال نیز کاربرد دارد. در تصویر شماره ۸ این شیوه مشاهده می‌گردد.

۶- روش گره زدن

روش گره زدن، احتمالاً ساده‌ترین مثال این اصل و ابتدایی‌ترین روش مورداستفاده در چاپ بایتک است. این شیوه جهت ایجاد نقوش فی‌البداهه بر روی پارچه به کار می‌رود. برای انجام این کار ابتدا یک تکه پارچه را در جهت طول تازه و سپس آن را خیلی محکم با نخ مقاوم شده در مقابل رنگ می‌بندند، در نتیجه بخش بسته‌شده در مقابل اثر رنگ مقاومت کرده و رنگ در آن نفوذ نمی‌کند. بعد از باز کردن گره، پارچه با نوارهای منظمی از رنگ قبلی خود منقوش خواهد شد و خصوصیت آن طبقه‌بندی بسیار ظریف رنگ در لبه‌های مقاوم سطوح است. در تصویر شماره ۹ نمونه‌هایی از این شیوه مشاهده می‌شود.

تصویر ۸: سفال شوش، ۸۰۰-۳۵، باتیک با طرح شکست روی ساتن، ۱۳۹۸، نگارنده

۷- چاپ به وسیله ی کلیشه (استنسیل)

در این روش طرح را با یک خودکار روی یک طلق، به عنوان مثال روی فیلم های رادیولوژی کشیده و با قیچی یا اجسام برنده دیگر آن را درمی آورند. سپس به وسیله ی یک تکه اسفنج خمیر رنگ را از روی طلق به پارچه منتقل می نمایند. این روش یکی از بهترین روش های چاپ طرح های منظم و قابل تکرار است و چاپ سیلک اسکرین از روی آن ساخته شده است.

از مهم‌ترین ویژگی‌های روش استنسیل، ایجاد طرح به‌وسیله‌ی نقاط است که امکان چاپ طرح‌های دارای سایه‌روشن را امکان‌پذیر می‌سازد. در تصویر شماره ۱۰ نمونه‌ای از این شیوه مشاهده می‌گردد.

مرحل ایجادیک اثر با استفاده از شیوه‌باتیک:

برای ایجاد نقش در روی پارچه با استفاده از مواد مقاوم‌کننده چند مرحله وجود دارد که به‌طور مختصر به توضیح آن‌ها می‌پردازیم:

۱ - طراحی سوژه موردنظر و پیاده کردن آن بر روی پارچه. قبل از این مرحله باید چارچوب موردنظر را تهیه و پارچه را روی آن نصب‌کرده سپس با مداد طرح موردنظر را روی پارچه پیاده نمود. با توجه به اینکه ارزش بصری در این شیوه به خطوط و یا سطوحی است که با ماده مقاوم برجای گذارده می‌شود بنابراین دقت در ارزش بصری بخشیدن به این خطوط و یا سطوح از اهمیت وافری برخوردار است. تشخیص در ارزش‌گذاری به مواردی که قرار است در این شیوه برای خطوط داده شود از همان ابتدا باید توسط طراح معین گردد و اصولاً انتخاب طرح موردنظر به ارزش بصری همین خطوط بستگی دارد و طراح باید این تشخیص را داشته باشد تا طرح‌هایی مناسب برای چاپ باتیک انتخاب نماید تا ارزش حاصل از فضای خطوط در آن نمایان گردد. لازم به ذکر است در انتخاب شیوه مناسب برای نقاشی و چاپ، تکنیک مناسب با آن طرح در جلوه بصری بخشیدن به آن از ارکان اولیه و اصولی شناخت جهت اجرای هر طرح است.

۲-تهیه قاب:

قاب یا چارچوب برای ثابت نگه‌داشتن پارچه مورد استفاده قرار می‌گیرد و غالباً از جنس چوب است. روی چارچوب سوراخ‌ها و شیارهایی تعبیه‌شده که با استفاده از آن‌ها می‌توان قاب را به ابعاد مختلف در آورد. پارچه توسط میخ منگنه یا پونس بر روی چارچوب نصب و محکم می‌گردد.

۳- آماده و مخلوط کردن مواد مقاوم کننده:

دو ماده مقاوم کننده متداول در چاپ باتیک در ایران پارافین، موم و سقز هستند. البته در مناطق مختلف جهان ممکن است مواد دیگری نیز به این دو افزوده شود تا خواص معینی را به مواد مقاوم کننده بدهد. پارافین یک ماده معدنی است که از نفت خام به دست می آید و موم نیز از زنبور عسل حاصل می شود. سقز نیز از درختی به همین نام تولید می گردد. معمولاً مخلوط ۸۰ درصد پارافین و ۱۰ درصد موم و ۱۰ درصد سقز نتیجه مناسبی می دهد. وجود موم و سقز جهت ایجاد انعطاف در برابر شکنندگی پارافین بعد از نفوذ در لایه های پارچه است. پارافین، موم و سقز در حالت عادی سفت و سخت بوده که بعد از حرارت به صورت مایع درآمده و در پارچه نفوذ می نمایند. حرارت متداول برای ذوب کردن این مواد معمولاً ۱۲۰ درجه است. معمولاً برای نگهداشتن مواد مقاوم کننده در این درجه حرارت می توان از وسایل حرارتی که دمای آنها قابل کنترل است استفاده کرد. معمولاً اولین نشانه های دود از ظرف حاوی مواد مقاوم کننده نشان دهنده آماده بودن مواد برای استفاده است.

۴- پارافین گذاری یا (انتقال ماده مقاوم بر روی پارچه)

این بخش از کار که به آن موم گذاری یا ماده مقاوم نیز اطلاق می شود از مراحل اساسی کار باتیک به شمار می رود. در فصول گرم سال و یا برای اماکن گرم که قرار است عمل پارافین گذاری در آنجا انجام شود بهتر است پارافین را با موم (۵ درصد) و سقز (۵ درصد) ترکیب نمود تا از روانی پارافین جلوگیری نماید. کارکرد اصلی پارافین جهت جلوگیری از نفوذ رنگ در محدوده و نقاطی است که با آن پوشانده می شود. این پوشش تا اتمام کار بر روی پارچه باقیمانده تا مراحل رنگ گذاری به اتمام برسد. بعد از نهایی شدن کار و زدودن ماده مقاوم از روی پارچه، خطوط و یا سطوحی که با ماده مقاوم پوشش داده شده بود به رنگ زمینه نمایان

خواهند شد و بدین ترتیب فضای روشنی از خطوط بر روی اثر به جا خواهد ماند که ارزش واقعی یک اثر باتیک به همین خطوط وابسته است. ماده‌ی مقاوم است عمل مقاوم‌سازی را در برابر رنگ به عهده‌دارند. برای پارافین گذاری می‌توان از قلم‌مو استفاده کرد ولی وسیله‌ی مخصوصی به نام تیان نیز وجود دارد که به وسیله‌ی آن به راحتی می‌توان مواد مقاوم ذوب‌شده را به روی پارچه منتقل کرد. لازم به ذکر است که در شکل‌گیری یک اثر باتیک نیمی از اهمیت و زیبایی کار به پارافین گذاری درست اثر بستگی دارد چراکه عدم پیوست خطوط و نیز هرگونه انقطاع در خطوط موجب نفوذ و پخش شدن رنگ خواهد شد و فضای ناخوشایندی را در اثر ایجاد خواهد نمود.

۵- رنگ گذاری

بعد از اتمام پارافین گذاری انجام می‌شود. مهم‌ترین نکته‌ای که در رنگ گذاری باید مدنظر داشت اینکه، به لحاظ آنکه رنگ‌های مورد استفاده در باتیک روحی بوده و خاصیت پوشانندگی ندارند و نیز از آنجا که باتیک یک نقاشی دوطرفه است و پارچه بدون زیرساخت است، بنابراین باید قبل از عمل رنگ گذاری سطح پارچه را با آب خیس نموده تا عمل درهم تنیدگی رنگ به خوبی انجام شود، چراکه در اثر خشک شدن رنگ‌ها ممکن است لکه‌های جبران‌ناپذیری روی پارچه ایجاد شود. برای رنگ‌رزی پارچه‌ای که بعضی از نقاط آن آغشته به مواد مقاوم کننده است نمی‌توان از مواد رنگزایی استفاده کرد که در حرارت جوش رنگ‌رزی می‌شوند؛ زیرا درجه حرارت‌های بالا باعث ذوب پارافین شده و مواد رنگزا به همه قسمت‌های پارچه نفوذ می‌کند.

مواد رنگزای متداول برای عمل رنگرزی عبارت‌اند از:

-مواد رنگزای خمی نامحلول

-مواد رنگزای بازیگ

-مواد رنگزای آروئیک

-تعدادی از مواد رنگزای مستقیم

۶-زدودن ماده‌ی مقاوم

پس از رنگرزی و عدم نفوذ رنگ به قسمت‌های مقاوم شده، آخرین مرحله، زدودن مواد مقاوم کننده از پارچه است. علت پاک کردن ماده‌ی مقاوم و یا پارافین از سطح پارچه به این علت است که با از بین رفتن پارافین از سطح پارچه خطوط سفیدی که به‌توسط همین ماده مقاوم پوشانده شده بود نمایان خواهد شد. برای این کار روش‌های مختلفی وجود دارد. می‌توان زیر پارچه را یک پتو یا نمد و روی آن را یک کاغذ کاهی و یا روزنامه قرار داد و با گذاشتن اتو یا هر وسیله گرم‌زای دیگر روی کاغذ کاهی، مواد مقاوم کننده را ذوب نموده و به کاغذ کاهی منتقل کرد. این عمل معمولاً چندین بار تکرار می‌شود تا پارچه کاملاً از مواد مقاوم کننده پاک شود ولی عموماً بهتر است که روی پارچه‌ای عمل شده به طریق فوق روش‌های دیگر نیز اعمال شود تا هیچ اثری از مواد مقاوم کننده روی آن باقی نماند. روش دیگر، استفاده حلال‌های آلی مانند بنزین است. بدین طریق که پارچه را به مدت چندین ثانیه در حلال آلی قرار داده و سپس بیرون می‌آورند. حلال‌های آلی مانند بنزین باعث حل شدن پارافین و انتقال آن از پارچه به داخل حلال می‌شوند.

روش دیگری نیز وجود دارد که پارچه را در آب جوش حاوی صابون و کربنات سدیم قرار می‌دهند تا باعث ذوب پارافین و انتقال آن از پارچه به داخل آب شوند

۷- ثابت کردن رنگ

این مرحله که به مرحله تکمیلی جهت ثبوت رنگ اطلاق می‌گردد جهت ثبوت رنگ بر روی پارچه انجام می‌شود. شیوه کار بدین صورت است که پارچه رنگ‌شده را حدود ۲۰ دقیقه توسط اتوی داغ و به صورت مستقیم اتو می‌کنیم تا مولکول‌های رنگی روی الیاف پارچه ثابت شود. اکنون پارچه رنگ‌شده استفاده کاربردی و یا جهت شستشو آماده است. در تصاویر ۱۱ الی ۱۴ رویه انجام باتیک نشان داده شده است

تصویر ۱۱ الی ۱۴: مجموعه زنان شالیکار، ۶۵*۵۵، باتیک روی ساتن، ۱۳۹۹، نگارنده

دوفصلنامه علمی - هنری تاریکین سال اول

شماره یک / بهار و تابستان ۱۴۰۰

منابع:

ابراهیمی معتمد، علی، نعمتی شمس آباد، محمد جواد (۱۳۹۵). چاپ و تکمیل کالای نساجی، تهران: شرکت

چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.

طاهری، میررضا و دیگران (۱۴۰۰). رنگرزی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.

حجم بیشتر این مقاله از تجربه‌های چندین ساله تدریس و انجام چاپ باتیک توسط نگارنده است.